

Még egyszer: az újrահázasodott elváltak szentségekhöz bocsátása?

Egy tövisekkel teli és összetett probléma

Az újrահázasodott elváltak szentségekhöz bocsátása nem csak az érintettek kívánsága. A neves német teológus, Walter Kasper bíboros a családdal foglalkozó idei októberi rendes püspöki szinódus előtt írt tanulmányában ezzel a kényes kérdéssel foglalkozik, pontosításokkal reagálva a korábbi indítványát ért heves egyházi kritikákra.

Kulcsszavak: házasság, válás, újrահázasodott elváltak, *via paenitentialis*, lelki áldozás, folytonosság.

Az újrահázasodott elváltak szentségekhöz bocsátásának kérdése se nem új, se nem német probléma. A kérdés kapcsán kibontakozó vita évtizedek óta tart nemzetközi szinten.¹ II. János Pál pápa 1981-es *Familiaris consortio* kezdetű apostoli levelében határozta meg az eddigi egyházi gyakorlatot (lásd FC 84). A *Reconciliatio et paenitentia* kezdetű apostoli levélben (1984) nyomatékosan megismételte ezt az álláspontot (lásd n. 34), amely 1993-ban bekerült a *Katolikus Egyház Katekizmusába* (KEK 1650) és a Hittani Kongregáció 1994-es döntvényébe.² XVI. Benedek pápa ugyanezt az álláspontot erősítette meg 2007-es *Sacramentum caritatis* kezdetű apostoli levelében (lásd SC 29).

II. János Pál pápa egy nehéz és talán fel sem oldható kérdésről, XVI. Benedek pápa pedig egy tövisekkel terhes, nehéz problémáról beszélt. Ezért hát nem meglepő, hogy a kérdés azóta sem jutott nyugvópontra. Nemcsak a közvetlenül érintett keresztényekre vonatkozik, hanem számos gyakorló és elkötelezett keresztényre is, akik ötven éve vagy még régebben házasok, maguk soha nem is gondoltak a válásra, most azonban fájdalmasan tapasztalják a problémát gyermekeik és unokáik életében. Ezek gyermekei pedig gyakran csak igen nehezen találhatnak rá a szentségekhöz vezető útra, mivelhogy szüleik nem vezették rá őket életükkel arra – alig van olyan család, amely ne lenne érintve ebben a nehézségben. Ily módon érthető, hogy a probléma égeti sok hívő és lelkipásztor, gyóntató, teológus és püspök lelkét.

Ebből kifolyólag várható volt, hogy a kérdés előtérbe kerül, s a 2014-es rendkívüli püspöki szinódus során újra fellángol, és ellentétes álláspontokat felvonultatva vita tárgyává lesz majd.³ A 2015-ös rendes püspöki szinódusnak kell végül megvitatnia a kérdéseket,

1 A vitát összefoglalja K. LEHMANN: *Gegenwart des Glaubens*, Mainz, 1974, 274–294., 295–308. W. KASPER: *Zur Theologie des christlichen Ehe*, Mainz, 1977, 55–83. ■ 2 HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Levél a Katolikus Egyház püspökeihez az újrահázasodott elvált hívek szentáldozásáról* (1994. IX. 14.); vö. R. VODERHOLZER (szerk.): *Zur Seelsorge wiederverheirateter Geschiedener – Dokumente, Kommentare und Studien der römischen Glaubenskongregation – Mit einer Einleitung von Joseph Kardinal Ratzinger / Benedikt XVI.*, Würzburg, 2014. ■ 3 W. KASPER: *A család evangéliuma – Előadás a bíborosok konzisztóriumán*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015. Előadásom csak röviden foglalkozott az utolsó fejezetben az

és a pápa elé terjesztenie őket, döntés végett. Nem szeretnék elébe sietni ennek. Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy amennyire lehetséges, tisztázzam és elmélyítsem a problémafelvetést.

JÉZUS SZAVA – KÖTELEZŐ ÉS MINDIG ÚJRA KIHÍVÁS

Alapvető fontosságú Jézus szava, miszerint az ember nem választhatja szét, amit Isten egybekötött. Ez megtalálható mindhárom szinoptikus evangéliumban (Mt 5,32; 19,9; Mk 10,9; Lk 16,18). Pál apostol is tanúskodik róla (1Kor 7,10 k.).⁴ Nem állhatja meg a helyét értelmes kétely azzal kapcsolatban, hogy ez a mondat lényegét tekintve magára Jézusra vezethető vissza. Jézusnak ez a szava, a maga hallatlan radikalitásában nem csak ma ad alkalmat a megbotránkozásra. Már az első tanítványokat is sokkolta, s a korabeli hellenista–római környezet számára teljességgel provokációt jelentett. Ahogy akkor, úgy ma sem vehetjük el Jézus szavainak életté valamiféle alkalmazkodás által.

Jézus mondása a Második törvénykönyv 24. fejezetének 1. versére visszavezetett zsidó kazuisztikát utasította el, s ezáltal elvetette Isten eredeti akaratának kazuisztikus értelmezését és kivételeket teremtő szabályozását. Ekképpen Jézus szavai semmi esetre sem képeznek törvényszöveget, hanem sokkal inkább alapelvül szolgálnak, amelyet az egyházak, a Krisztus által ráruházott oldási és kötési teljhatalomnál fogva (Mt 16,19; 18,18; Jn 20,23), a változó kulturális körülmények között érvényre kell juttatnia.

Jézus szavát ezért nem szabad fundamentalista módon értelmezni. Fel kell mérni korlátait, de tágasságát is. Jézus üzenetének teljességében kell érteni, és ahhoz úgy kell hűségesnek maradni, hogy közben nem terjesztjük ki e korlátokon túlra.⁵ Ilyen teljhatalommal való értelmezésre már az újszövetségi korban is találunk példát: gondoljunk a Máté zsidó közössége számára megfogalmazott házasságtörési klauzulára (5,32; 19,9), vagy Pálra, aki az új pogány-keresztény szövegösszefüggésben apostoli teljhatalommal dönt a keresztény szabadság mellett, miszerint az olyan hitetlennel kötött házasság, aki nem akar illő módon együtt élni keresztény társával, felbontható (1Kor 7,12–16). Ebből

újráházasodott elváltak problémájával (49–61). Az volt a szándékom, hogy előmozdítsam a vitát, s nem az, hogy megelőlegezzem a megoldást. A kérdések helyeslést, de kritikát is kiváltottak. A továbbiakban nem foglalkozom közvetlenül, csak közvetve a kritikákkal, amennyiben tisztázom álláspontomat a számos félreértelmezéssel szemben, valamint továbbvezetem és elmélyítem megfontolásaimat. ■ 4 Szinte már átláthatatlan az exegetikai vita Jézus szavaival kapcsolatban. A korábbi vitához lásd az előző lábjegyzetet. Az újabb fejlemények terén áttekintést nyújt U. LUZ: *Das Evangelium nach Matthäus – Mt 1–7* (EKK Bd. VI), Würzburg 2005, 346–369., uő: *Das Evangelium nach Matthäus – Mt 18–25* (EKK Bd. I/3), Würzburg, 1997, 88–103. Azóta újfent számtalan tanulmány látott napvilágot. A mi témánk kapcsán legyen elég csak néhány fontosabbra utalni: M. GRAULICH – M. SEIDNER (szerk.): *Zwischen Jesu Wort und Norm – Kirchliches Handeln angesichts von Scheidung und Wiederheirat* (QD 264), Freiburg, 2014, többek között D. MARKL SJ és T. SÖDING írásaival; lásd még K. HILPERT: *Scheidung und Wiederheirat zwischen Jesu Wort und Norm. Stimmen der Zeit*, 233 (2015), 338–341. G. I. GARGANO: *Il mistero delle nozze cristiane – Tentativo di approfondimento biblico-teologico. Urbiana University Journal*, 3 (2014), 51–73. ■ 5 J. RATZINGER: *Zur Frage nach der Unauflöslichkeit der Ehe – Bemerkungen zum dogmengeschichtlichen Befund und zu seiner gegenwärtigen Bedeutung*, in uő: *Gesammelte Schriften*, Bd. 4: *Einführung in das Christentum. Bekenntnis – Taufe – Nachfolge*, Freiburg, 2014, 617. Vö. uő: *Zur Theologie der Ehe*, in uo. 589–591. uő: *Rückblick auf die Bischofssynode zu Ehe und Familie 1980*, in uo. 633. k.

fejlődött ki a későbbiek során a *Privilegium Paulinum*, majd még később a *Privilegium Petrinum*, valamint annak lehetősége, hogy az érvényesen megkötött, ám el nem hált szentségi házasságot felbonthatja az egyház oldó és kötő hatalma.

Ebben az összefüggésben érthetjük meg a korai egyház egyes helyi közösségeinek rugalmas lelkipásztori gyakorlatát. A vonatkozó szövegek értelmezése vitatott a szakemberek körében.⁶ Nem lehet az általuk felvázolt hipotézisekre alapozni a mai egyházi megoldást. Mégis érdekes, hogy a trienti zsinati atyák tudatában voltak ennek a nehézségnek. Ugyan – Lutherrel szemben – tanították, hogy az egyház nem téved, amikor nem fogadja el a második házasságot (DH 1807); ugyanakkor tudatosan nem ítélték el az ettől eltérő ortodox gyakorlatot.⁷ Ily módon tanították az érvényesen megkötött házasság felbonthatatlanságát (DH 1797 k., vö. 794; 3710 k.), ám ezt nem definiálták formálisan.⁸ Mégis kötelező erejű hitigazságról van szó, amely maradandóan átgondolásra érdemes, s szüntelenül új kihívást jelent.

A HÁZASSÁG – A SZÖVETSÉG TÖREDÉKES JELE

A II. vatikáni zsinat vállalta ezt a kihívást. Meghaladta a római jog nyomán a házasságot szerződésnek tekintő értelmezést, és – miként már Aquinói Tamás is⁹ – a bibliai szövetségi teológiával párhuzamot vonva bensőséges élet- és szeretetközösségként értette a házasságot, amelyben a házaspár egymásnak ajándékozza magukat és elfogadják egymást (vö. GS 47). A házasság ezzel a teljes értékű személyes értelmezéssel, az Ef 5,25-re támaszkodva, a Krisztus és az egyház közötti szövetségi viszony szentségi leképezéseként nyer olvasatot. Ennek megfelelően a férfi és a nő kapcsolata terén is Krisztus és az egyház viszonya az irányadó.

Az egyházi tanítás és az újabb teológia számára mértékadóvá vált a bibliai szövetségértelmezésben megalapozott tanítás a házasságról. Ebből mélyebb alapot nyerünk a házasság felbonthatatlanságának megvilágításához. Ahogyan Istennek a Jézus Krisztusban az

6 Ehhez lásd az 1. lábjegyzetet, különösen is H. CROUZEL: *L’Eglise primitive face au divorce – Du premier au cinquième siècle*, Paris, 1971; más megközelítéssel: G. CERETI: *Divorzio, nuove nozze e penitenza nella Chiesa primitiva*, Bologna, 1977 (2013). Uő: *Divorziati risposati – Un nuovo inizio è possibile?*, Assisi, 2014. Semmi esetre sem teszem magamévá általánosságban Cereti álláspontját. Am éppily kevésbé tudom elfogadni az apologetikus értelmezéseket, amelyek azáltal veszik el a jelenlegi gyakorlat-tól eltérő szövegek élet, hogy körkörös kapcsolással bevonják ezek olvasatába a lényegesen későbbi elméleteket. ■ 7 Erte K. GANZER mutatott rá újólag a házasságra vonatkozó dekrétum 7. kánonjának szöveg-története alapján (DH 1807): *Absolute Unauflöslichkeit der Ehe auf dem Konzil von Trient? Zur Frage einer neuen Eheschließung bei Ehebruch auf dem Konzil* (Selbstpublikation, München, 2015). Ennek során hivatkozott L. BRESSA kutatásaira: *Il canone tridentino sul divorzio per adulterio e l’interpretazione degli autori*, Roma, 1973, valamint H. JEDINre: *Geschichte des Konzils von Trient*, Bd. 3: *Bologneser Tagung* (1547/48). *Zweite Trienter Tagungsperiode* (1551/52), Freiburg 1970, 141–161; Uő: Bd. 4/2: *Überwindung der Krise durch Morone, Schließung und Bestätigung*, Freiburg, 1975, 96–121., különösen 108. ssk. ■ 8 F. DIEKAMP – K. JÜSSEN (*Katholische Dogmatik nach den Grundsätzen des heiligen Thomas*, Bd. 3. Münster 1962) és J. POHLE – J. GUMMERSBACH (*Lehrbuch der Dogmatik*, Paderborn, 1956) *sententia fidei proximaról* beszélnek, L. OTT (*Grundriß der katholischen Dogmatik*, Freiburg, 1981) csak egy *sententia certáról*. ■ 9 Lásd A. OLIVA részletes kutatását: *Essence et finalité du mariage selon Thomas d’Aquin pour un soin pastoral renouvelé*. *Revue sciences phil. et. theol.*, 98 (2014), 601–668.

egyházzal kötött szövetsége végérvényes és felbonthatatlan, úgy ennek a szövetségnek a reálszimbólumaként a házassági kötelék is az.¹⁰

Ez nagyszerű és meggyőző elgondolás. Am semmi esetre sem vezethet életidegen idealizáláshoz. Azt olvassuk az Efezusi levélben, hogy Krisztus szerette az egyházat, és odaadta magát érte, és a víz fürdőjében igéje által megtisztította és megszentelte, ezért az most dicsőséges, sem folt, sem ránc nincs rajta (5,24–27). Ez nem egy állapot leírása, hanem egy eszkatologikus ígéret kijelentése, amely felé az egyház még szünet nélkül úton van. Földi zarándokútja során az egyház még csak töredékesen valósíthatja meg azt, ami – vagyis a *szent* egyházat. Szent egyházként egyszerűs mind a bűnösök egyháza is, amely olykor hűtlen utcanőnek mutatkozik, és amelynek folytonosan a megtérés, a megújulás és a reform útján kell járnia (lásd LG 8; UR 4).

Ez érvényes a keresztény házasságra is. Nagy titok ez (*müstérion*), amely Krisztusra s az egyházra vonatkozik (Ef 5,32). Am a házasság az életben sohasem tudja teljesen megvalósítani ezt a titkot, mindig csak töredékesen. Ebben az értelemben sokszorosan töredékes szövetségi jel. A házastársak úton vannak, s a fokozatosság törvénye alatt állnak (lásd FC 9; 34). Állandóan szükségük van a megtérésre és a kiengesztelődésre, s mindig újra Istenre utaltak, aki gazdag az irgalomban (Ef 2,4, vö. FC 38).

A helyzet drámaisága odáig mehet, hogy keresztények is kudarcot vallanak házasságukban. Ez a kudarc mindannyiszor emberi katasztrófa, amelyben egy életterv, minden reményével együtt, meghiúsul és összetörik. Ez a kudarc része a Biblia szövetségi teológiájának is. Ez Ozeás prófétánál válik a legdrámaibban világossá. Ő kinyilvánítja: Izrael cédává lett; Isten végérvényesen visszavonta a szövetséget (Oz 1,9; 2,4–15). Csakhogy Isten jogos haragja teret nyit az irgalmasság előtt. Új kezdetet ajándékoz népének (11,8 k., vö. 2,16–25). Jézus üzenetével szemben a nép a maga egészében újból kudarcot vall. Jézus kritikája e keményszívűség ellen nyilvánvaló. Am Jézus a kereszt és a feltámadás által mégis, behelyettesítő módon, felállítja számunkra az új szövetséget. Nekünk ajándékozza a próféták által megígért új szívet (Ez 36,6 k., vö. Jer 31,33; Zsolt 51,12). Csakhogy a keményszívűség (Mt 19,8) továbbra is kitart a keresztények bűnösségében. De: Isten hűséges marad még akkor is, ha mi hűtlenné válunk. Irgalmassága nem ismer határokat.

A házasság valóság-hű teológiájának fontolóra kell vennie ezt a kudarcot, valamint a megbocsátás lehetőségét.¹¹ Az emberi kudarc idején is fennáll Isten hűségének és irgalmának ígérete. Ebben az értelemben a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó tanítás új aktualitást nyer. Ez nem pusztán ideál. Isten igenje fennáll még akkor is, ha az emberi igen gyöngye, vagy egyenesen megtörtött. Ez mindig is része a társ szabadságtörténetének. Az Isten által megkötött házassági szövetség nem törik szét még akkor sem, ha az emberi szeretet elgyengül, vagy akár teljesen kialszik. A házasságon belüli emberi

10 FC 12 k., SC 27 és másutt. A teológiai recepció kapcsán arra korlátozom magam, hogy két eltérő álláspontú szerzőt idézek: E. SCHOCKENHOFF: *Chancen zur Versöhnung? Die Kirche und die wiederverheirateten Geschiedenen*, Freiburg, 2011, 73–98., M. OUELLET: *Die Familie – Kirche im Kleinen – Eine trinitarische Anthropologie*, Einsiedeln, 2013, uő: *Mistero e sacramento dell'amore – Teologia del matrimonio e della famiglia per la nuova evangelizzazione*, Siena, 2007 (*Mystery and Sacrament of Love – A Theology of Marriage and the Family for New Evangelization*, Grand Rapids, 2015); uő: *Ehe und Familie im Rahmen der Sakramentalität – Herausforderungen und Perspektiven*. *IkaZ*, 43 (2014), 413–428. ■ 11 E. SCHOCKENHOFF: *Chancen zur Versöhnung?*, i. m. 99–125.

kudarccal idején ezzel együtt sem lesz soha kilátástalan, reménytelen a helyzet. Azokban a szituációkban, amelyekben mi nem találunk kiutat, Isten mindig tud új utat nyitni előttünk. Számíthatunk Isten irgalmasságára, csak ehhez rá kell hagyatkoznunk.¹²

Egy ilyen valóságghű, úgymond krízisbiztos szövetségi teológia felveti az egyháznak a kérdést: az egyház, amely Isten irgalmasságának szentségeként értelmezi magát, hogyan tudja a fájdalmasan kudarcot vallott embereket új útra vezetni, és új reményt ajándékozni nekik?

A LELKI ÁLDOZÁS – KIÚT?

A hajótörést szenvedett házasságok, valamint az újravezényesített elváltak helyzete az egyház számára egyáltalán nem valami lelkipásztori semmisség. Az újabb egyházi dokumentumok nyomatékosan követelik, hogy az ilyen fájdalmas élethelyzetekben lévő emberekhez különösen is forduljunk oda, és hívjuk meg őket, vegyenek részt az egyház életében (vö. FC 83 k., SC 29). Gyakran próbálkozunk azzal, hogy a lelki áldozásban utat nyissunk előttük Krisztussal, sőt Krisztusba.

A lelki áldozással egy sajnos kissé elfeledett, hagyományokban gazdag fogalmat ragadjunk meg újra.¹³ A II. vatikáni zsinat dokumentumai, valamint a *Katolikus Egyház Katekizmusa* sajnos nem említi. Csak a legújabb keletű egyházi dokumentumokban kerül elő újra,¹⁴ és gyakran olyan kiútnak tekintik, amelynek segítségével az újravezényesített elváltak tövisekkel terhes kérdésében előbbre lehet jutni.¹⁵

A lelki áldozás hagyományának alapjait megtaláljuk már a János-evangélium 6. fejezetében, a nagy eucharisztikus beszédben, majd annak ágostoni értelmezésében. Az élet kenyeréről, Jézus Krisztusról van ott szó, akiben a hitben részesedünk.¹⁶ Az érett középkor során a lelki áldozásra vonatkozó tanítást különösen Aquinói Tamásnál találjuk meg.¹⁷ A trienti zsinat tanítóhivatali szinten alkalmazta a fogalmat (lásd DH 1648; 1747). Három jelentés bontakozik ki itt: a vágy a szentségi áldozás után (*in voto* vagy *cum desiderio*

12 Ehhez lásd FERENC PÁPA számos megnyilatkozását, különösen is az *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdításában (2013) és a *Misericordiae vultus* kezdetű bullában (2015). ■ 13 J. AUER: Geistige Kommunion – Sinn und Praxis der communion spiritualis und ihre Bedeutung für unsere Zeit, *GuL* 24 (1951), 113–132; L. DE BAZELAIRE: Communion spirituelle, in *Dictionnaire de Spiritualité* 22 (1953), 1294–1301; H. R. SCHLETTE: *Kommunikation und Sakrament*, Freiburg, 1959 (számos régebbi irodalmi hivatkozással); R. TAFT: Receiving Communion – A Forgotten Symbol?, *Worship* 57 (1983), 412–418; B.-D. DE LA SOUJEOLE: Communion sacramentelle et communion spirituelle, *Nova et Vetera* 86 (2011), 147–153; P. J. KELLER: Is Spiritual Communion for Everyone?, *Nova et Vetera* (angol kiadás) 12 (2014), 631–655; G. PANI: La comunione spirituale, *Civiltà Cattolica* 3957 (2015 II), 224–237; P. J. CORDES: *Geistige Kommunion – Befreit vom Staub der Jahrhunderte*, KiBlegg, 2014. ■ 14 II. JÁNOS PÁL: *Ecclesia de Eucharistia* (2003), nr. 34; SC 55. A német katolikus felnőttekatekizmus ebből a szempontból megelőzte korát: DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ (szerk.): *Katholischer Erwachsenenkatechismus*. Bd. 1: *Das Glaubensbekenntnis der Kirche*. Freiburg 1985, 357. ■ 15 Elsőként a HITTANI KONCREGÁCIÓ: *Levél a katolikus egyház püspökeihez az újravezényesített elvált hívek szentáldozásáról*, i. m. n. 7. Az újravezényesített elváltak kapcsán XVI. BENEDEK PÁPA azt mondta a Családok VII. Világtalálkozóján Milánóban (2012. június 1–3.), hogy „a szentség »testi« vétele nélkül is egyesülhetünk Krisztussal az ő testében”. ■ 16 R. SCHNACKENBURG: Geistliche Kommunion und Neues Testament, *GuL* 23 (1952), 407–411; AUGUSTINUS: *In Io. tract.* 25, 12. ■ 17 AQUINÓI TAMÁS: *S. theol.*, III q. 80 a. 1. 2.

áldozás), a szentségi áldozás lelki befogadása (*manducatio spiritualis*), amely elkülönül a méltatlan, csupán külsődleges vételtől (*manducatio mere sacramentalis*), végezetül pedig a gyümölcstözöre fordítás a szentségi áldozás magunkévá tétele által a személyes jámborság cselekedeteiben, különösen a szentségimádásban.

A helyesen értelmezett lelki áldozás nem a szentségi áldozás alternatív formája, hanem lényege szerint a szentségi áldozásra utal. Ebből kifolyólag a fogalomnak az újracházasodott elváltakra alkalmazása problematikus. Ezáltal alternatív utat javasolunk a szentségi áldozás mellett? Aligha. Ez ugyanis ellenkezne a katolikus egyház látható szentségként, vagyis a kegyelem jeleként és eszközeként való önértelmezésével. Ehhez még hozzájön, hogy aki befogadja a lelki áldozást, és a hitben egy Krisztussal, az nem lehet ugyanakkor a súlyos bűn állapotában. Ha pedig így van, akkor miért nem részesedhet a szentségi áldozásban? Ezért hát ha a lelki áldozás hagyományos értelméből indulunk ki, akkor e fogalomnak az újracházasodott elváltak esetében való alkalmazása teológiai zsákutcába vezet.¹⁸

Akkor járható ez az út, hogyha – erről mélyen hallgatva – új értelmet adunk a lelki áldozásnak. Ezen új értelem szerint a kifejezés immár nem a szentségi áldozás utáni, a Krisztussal való hitbeli egységből eredő vágyat fejezi ki, hanem egy olyan vágyat, amelyben egy rendezetlen életállapotban élő keresztény felismeri Krisztustól való elszakadtságát, és tudatosan benne, hogy vágya – hacsak nem változtatja meg alapjaiban a mostani helyzetét – nem lesz betölthető. Az így értelmezett lelki áldozás lehet üdvös ösztönzéssé, *metanoiává* (megtérés). Ezért hát egy ilyen új értelmezés tárgyi szinten lehetséges. Ugyanakkor elkerülhetetlenül fogalmi félreértéseket hoz magával. Az egyház hagyománya fel tud kínálni nekünk egy félreérthetlenebb utat.

A VIA PAENITENTIALIS MEGÚJULÁSÁÉRT

Az ősegyház az üldöztetések idején már hamar szert tett arra a fájdalmas tapasztalatra, hogy a keresztények kudarcot is vallhatnak. Az üldöztetések során sok keresztény elgyöngült, és megtagadta a hitét. Ez az üldöztetések után élénk vitára adott okot annak kapcsán, hogy az egyháznak miként kell viszonyulnia ehhez a helyzethez. *Novatianus* (†258 k.) magasra emelte az egyház mint szűz ideálját – ám rigorizmusával szemben keleti és nyugati egyházatyák léptek fel, akik az egyház mint irgalmas anya képére utaltak: kapui mindig nyitva állnak a megtérésre kész bűnösök előtt. Kidolgozták a bűnbánattartás kánoni formáját, amelyet egyfajta második, nem víz, hanem könnyek és bánat általi keresztségként értelmeztek. Az egyház így komolyan vette a bűnök megbocsátására vonatkozó teljhatalmát, valamint a kiengesztelődés szolgálatát (2Kor 5,20). A kiengesztelődés szentsége révén a bűn hajótörése után nem második keresztséget, de a vízben a megfulladástól megmentő, a túlélést lehetővé tevő deszkát biztosított.¹⁹

Egyes egyházatyák hasonló eljárást alkalmaztak az olyan keresztényekre is, akik szétörték házassági köteléküket, s egy második kapcsolatban éltek, és akiket a bűnbánat-

18 Ennek a zsákutcának a tükrében nem a lelki áldozást kritizáltam, amelynek gyakorlata lelki szempontból értékes és megújításra szorul, hanem annak félreérthető alkalmazását az újracházasodott elváltakra. ■ 19 Ehhez lásd B. Poschmann – K. Rahner SJ – H. Vögrimler és mások ismert kutatásait.

tartás útján kiengeszteltek az egyházzal, és újra a szentáldozáshoz bocsátottak.²⁰ A keleti egyház továbbment ezen az úton.²¹ Egy bűnbánati liturgia keretében lehetővé tette a második, sőt a harmadik házasságkötést is, amelyet nem szentségként, hanem áldásként értelmez [...]. Ennek során a mátéi parázsnasági klauzulán túl további okokat vett át a bizánci-császári jogból a házasság felbontásához. E gyakorlat szempontjából mérvadó az *oikonomia* elve, amelynek irányfénye Isten irgalmas cselekvése az üdvtörténetben. A nyugati egyház nem vette át ezt a gyakorlatot, hanem a bizánci birodalmi jogtól függetlenül önálló házasságjogot alakított ki.

Gyakran vita tárgya a kérdés, hogy vajon magáévá kellene-e tennie a nyugati egyháznak az ortodox gyakorlatot. Az biztos, hogy tanulhat az oikonomia ortodox értelmezéséből. Ám házasságjoga továbbfejlesztésének mégiscsak saját joghágyományja alapján kell állnia, amely nem ismeri a második házasságkötés liturgikus formáját. Ezzel szemben az oikonomia keleti elvének bizonyos szempontból megfelel a nyugati hagyományban az *epikia* elve.²² Aquinói Tamás szerint ez nem jogi kivétel vagy a jog hatályon kívül helyezése, hanem egy magasabb rendű igazságosság, amely összetett helyzetekben, amelyekben a szó szerinti jogértelmezés méltánytalan lenne, „jogosan és méltányosan” juttatja érvényre a jogot.²³

A középkori egyházjog *iustitia dulcore misericordiae temperata*ként értette a méltányosságot, amelyet szabad fordításban így adhatnánk vissza: olyan igazságosság, amelyet az irgalmasság gyöngédsége által, szemmérték szerint alkalmaznak a konkrét helyzetben. Ebben az értelemben az egyház az emberileg nehéz helyzetekben irgalmasan alkalmazhatná az oldásra és kötésre vonatkozó teljhatalmát. Nem jogi kivételekről, hanem a jog megfelelő és irgalmas alkalmazásáról van szó.

Nem valamiféle olcsó álirgalmasságra gondolunk. Ugyanis az 1Kor 11,28 értelmében természetesen itt is igaz: aki makacs módra, vagyis a megtérés szándéka nélkül kitart a súlyos bűnben, nem nyerheti el a feloldozást, és nem bocsátható a szentáldozáshoz (CIC 915. kánon). Ez az alapelv magában véve evidens és vitathatatlan. Azt a konkrét kérdést azonban, hogy ki az, aki valóban makacs módon kitart egy ilyen helyzetben, ezzel még egyáltalán nem válaszoltuk meg. A válaszadáshoz arra van szükség, hogy helyesen különítsük el a különböző élethelyzeteket, és minden egyes helyzetet megértéssel, tapintatosan és érzékenyen vizsgáljunk meg (vö. FC 4, 84). Nem beszélhetünk a bűn objektív állapotáról úgy, hogy közben nem fontoljuk meg a bűnös helyzetét a maga mindannyiszor egyszeri személyes méltóságában. Ezen okból kifolyólag nem lehet a problémának egy általános érvényű megoldása, hanem csakis egyedi megoldásai.

20 Mégghozzá nem kisebb személy, mint Caesarei Baszileiosz, lásd J. RATZINGER: Zur Frage nach der Unauflöslichkeit der Ehe, i. m. 600–606. ■ 21 A keleti egyház hagyományához lásd többek között B. PETRÀ: *Divorziati risposati e seconde nozze nella chiesa – Una nuova soluzione*, Assisi, 2012; UÓ: *Divorzio e seconde nozze nella tradizione greca – Un'altra via*, Assisi, 2014. ■ 22 AQUINÓI TAMÁS: *S. theol.*, II/II 120. k.; vö. G. VIRT: *Epikie – verantwortlicher Umgang mit Normen – Eine historisch-systematische Untersuchung*, Mainz, 1983; UÓ: Moral Norms and the Forgotten Virtue of Epikeia in the Pastoral Care of the Divorced and Remarried, *Journal of the Faculty of Theology University of Malta* 63/1 (2013), 17–34. ■ 23 Az egyházjogi normák alkalmazásának elméletéhez lásd W. KASPER: *Irgalmasság – Az evangélium alapfogalma – a keresztény élet kulcsa*, Új Ember, Budapest, 2014, 201–208.

Ugyanerre jutunk, ha a súlyos bűn fogalmából indulunk ki. A súlyos bűnhöz nemcsak a *materia gravis*, az Isten törvényével szemben cselekvés egy súlyos dologban tartozik hozzá, hanem a személyes lelkiismeret ítélete is, az akarat beleegyezése – Aquinói Tamás számára az akarat szándéka egyenesen perdöntő; végezetül ugyancsak jelentőségteljes a konkrét körülmények figyelembevétele.²⁴ Minderről nem lehet általánosságban dönteni. Az egyház bölcsessége ezért ismeri a jogi külső fórum mellett a bűnbánat szentségének belső fórumát is.

Ezzel el is jutottunk a *via paenentialis*hoz. Ez nem valami új keletű divat szerinti találmány, hanem – miként újabban kimutatták – teljességgel Aquinói Tamás s az általa meghatározott hagyomány, különösen a trienti zsinat nyomában jár.²⁵ Nem felmentésről van itt szó a bűnbánattartás feltételei alól, hanem arról a fájdalmas, mégis üdvös feltárási és új irányt szabó folyamatról a válás katasztrófája után, amelyet egy türelmesen meghallgató és feltárási megbeszélési folyamat keretében egy tapasztalt gyóntató atya irányít. Ennek a folyamatnak el kell vezetnie oda, hogy az érintettek őszinte ítéletet alkossanak személyes helyzetükről, miközben a gyóntató atya is eljut egy lelki ítélet megalkotására, hogy az oldási és kötési teljhatalmat az adott helyzetben megfelelő módon lehessen alkalmazni. Az ősi egyházi gyakorlat szerint súlyos ügyekben mindegyik a püspök tekintélye alatt kerül sor.

Rejtély számomra, miként lehetne felhozni e javaslat ellenében, hogy ez a megtérés nélküli megbocsátást jelentené. Ez valóban teológiai örültség lenne. A bűnbánat szentsége természetesen magában foglalja a gyónó részéről a bűnbánatot, valamint az arra irányuló akaratot, hogy az új helyzetben legjobb képességei szerint az evangéliumnak megfelelően éljen.²⁶ A feloldozásban nem a bűn nyer igazolást, hanem a megtérésre

24 KEK 1857–1860; AQUINÓI TAMÁS: *S. theol.* I/II 19, 5; 72, 5. ■ 25 Erre az eredményre jut A. OLIVA: *Essence et finalité du mariage...*, i. m. 650–663. ■ 26 Ebben az értelemben határozott úgy II. JÁNOS PÁL PÁPA (lásd FC 84), hogy az újráházasodott elváltak, akik készek egy olyan életre, amely többé már nincs ellentmondásban a házasság felbonthatatlanságával, vagyis teljes önmegtartóztatásban élnek, felvehetik a bűnbánat szentségét, és szentáldozáshoz járulhatnak. Azok a keresztyének, akik ezen út mellett döntenek, és kitaranak az ezzel járó összes nehézség közepette, megrendítő tanúságot tesznek a házasság egyetlensége és felbonthatatlansága mellett. Nagylelkű tanúságtételük elismerést érdemel, és együtt érző lelkipásztori kíséretet igényel. Másrészt az FC 84 kivételt teremtő szabályozása teológiai kérdéseket vet fel. Aquinói Tamás szerint a házasság lényege a lelki közösség; szerinte a szexuális egyesülés másodlagos (*S. theol.*, III, 20, 2; *Supplementum* 44, 1). Ha ezt a megközelítést követjük, akkor felmerül a kérdés: van-e értelme, vagy nem egyenesen ellentmondásos, hogy a házasságnak a polgári kötéskor nyilvánuló lényegi elemét úgymond kényszermegoldásként (az üdvösség életmentő deszkája!) hallgatólagosan legalábbis toleráljuk, ezzel szemben az erre következő másodlagos elem kizárását a szentséghez való bocsátás vagy az azoktól való eltiltás kritériumává tesszük? Másként: szentségtéológiailag szemlélve a kérdést a szentségi jel nem az intim szférába tartozó szexuális egyesülésben áll elénk, hanem a kivételt teremtő szabályozás által hallgatólagosan legalábbis tolerált, a polgári törvények szerint nyilvánosan elismert életközösségben. Ha tehát a polgári házasságot mint olyat legalábbis toleráljuk, akkor felmerül a kérdés: vajon az önmegtartóztatásának az intim szférába, s ily módon a „forum internum”-ba tartozó kérdését tehetjük-e a konkrét helyzet megvizsgálása nélkül, általánosságban a súlyos bűnnel terhelt életállapot, valamint a szentségek vételére bocsátás vagy az azoktól való eltiltás döntő kritériumává? A további vitának ezen a ponton kell megindulnia, s fel kell tennie a kérdést: a dolog belső teológiai logikájából kifolyólag nem szükséges-e további megfontolás tárgyává tenni az FC 84 kivételt teremtő szabályozását? Hisz végső soron a személy és lelkiismerete méltóságából és egyetlenségéből fakadóan szükséges különbségtételről van itt szó a külső és a belső fórum között.

kész bűnös. A feloldozás újra feljogosít a szentségi áldozásra, amely aztán megadja az erőt ahhoz, hogy a nehéz helyzetben lévő ember kitartsa az új úton. Különösen is a nehéz élethelyzetben lévő keresztények vannak ráutalva erre az erőforrásra, amelyet az élet kenyere jelent számukra.

A bűnbánattartás egyházi gyakorlatának ilyen megújulása – túl az újraraházasodott elváltak körén – jelzésértékű lenne az egyházi bűnbánattartási gyakorlat szükségszerű megújulása tekintetében is, hisz az oly siralmas állapotba jutott a mai egyházban. Mélységesen farizeusi magatartás lenne azt gondolnunk, hogy itt csak az újraraházasodott elvált keresztényekről van szó. Az ötszáz évvel ezelőtt a reformációhoz vezető lutheri tézisek kifüggesztésére való emlékezés alkalmából mind a katolikus, mind az evangélikus keresztényeknek megvan az indokuk, hogy meghallják Luther első tézisé: egy keresztény egész életének bűnbánatnak kellene lennie.

A FOLYTONOSSÁG HERMENEUTIKÁJA

Végezetül fel kell tennünk a kérdést: az egyházi bűnbánattartási gyakorlat ilyen irányba való továbbfejlesztése törést jelentene-e az egyház tanításában és gyakorlatában – vagy inkább a folytonosság hermeneutikájának értelmében kellene-e vennünk? Ugyanis a folytonosság helyesen értett hermeneutikája nem kizárja, hanem magában foglalja a gyakorlati reformokat, s ezáltal a diszkontinuitás pillanatait is – ahogyan azt Benedek pápa híressé vált, a 2005-ös karácsonyi általános kihallgatáson mondott beszédében kifejtette.²⁷

A kinyilatkoztatott igazság ugyanis nem kőbe vésett merev rendszer, hanem az élő Isten Lelke által a húsból való szívbe írt szerelmes levele Istennek (vö. 2Kor 3,3). Lelke által Isten szüntelenül párbeszédet folytat az egyházzal, Fia jegyesével, hogy mindig újra elvezesse a teljes igazságra (Jn 16,13), és hogy az evangéliumot, amely mindig ugyanaz, belefoglalja a maga örök újdonságába.²⁸

Az irgalmasság ez az örök újdonság. Felragyog benne Isten szuverenitása, amelynek révén ő mindig újra hűséges lényegéhez, ami a szeretet (1Jn 4,8), valamint szövetségéhez. Az irgalmasság Isten hűségének s önzetlenségének a kinyilatkoztatása, egyszersmind a keresztény identitás igazolása.²⁹ Az irgalmasság ezért nem szünteti meg a krisztusi igazságot. Maga az irgalmasság is kinyilatkoztatott igazság, amely eloldhatatlanul kötődik a hit alapvető igazságaihoz, a megtestesüléshez, Krisztus halálához és feltámadásához, amelyek nélkül a semmibe hullana. És viszont: mindezek az igazságok merev és rideg rendszerré válnának az irgalmasság gyöngédsége nélkül. Az irgalmasság teszi, hogy mindig újra meglepően ragyoghatnak fel, s újra meg újra megújult kisugárzást ad a hitnek. Csakis így sikerülhet az új evangelizáció.

27 XVI. BENEDEK PÁPA beszéde a bíborosi kollégiumhoz és a római kúria munkatársaihoz a karácsonyi fogadás alkalmával (2005. december 22.). Benedek pápa ezzel gyakorlatilag JOHN HENRY NEWMAN álláspontját tette a magáévá: *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, London, 1878. ■ 28 A tanítás fejlődéséhez: I. Vatikáni Zsinat: *Dei Filius* dogmatikus konstitúció (DH 3020); II. Vatikáni Zsinat: *Dei verbum* dogmatikus konstitúció (n. 8); az evangélium örök újdonságáról: FERENC PÁPA: *Evangelii gaudium*, n. 11. ■ 29 W. KASPER: *Irgalmasság*, i. m. Uő: *A család evangéliuma*, i. m.

Az intés: „maradjatok meg Krisztus igazságában”, magában foglalja a másikat: „maradjatok meg Krisztus szeretetében” (Jn 15,9). Arra van szükség, hogy szeretetben tegyük meg az igazságot (lásd Ef 4,15).

Fordította: Török Csaba

A tanulmány eredetileg a *Stimmen der Zeit* 2015. júliusi számában (435–445.) jelent meg.

Walter Kasper: Nochmals: Zulassung von wiederverheiratet Geschiedenen zu den Sakramenten? – Ein dorniges und komplexes Problem. *Die Zulassung von wiederverheirateten Geschiedenen zu den Sakramenten ist nicht nur den Betroffenen ein Anliegen. Im Vorfeld der Bischofssynode im Oktober äußert sich Walter Kardinal Kasper zu dieser schwierigen Frage und präzisiert frühere, innerkirchlich teils heftig kritisierte Vorschläge.*

Schlüsselwörter: *Heirat, Scheidung, neuerheiratete Geschiedene, Weg der Buße (via paenitentialis), geistige Kommunion, Kontinuität.*

